

บทคัดย่อ

สวนสาธารณะมีบทบาทหลักเพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนของประชาชนในระดับหมู่บ้าน ชุมชน เมือง และภูมิภาค จากแนวคิด “การพัฒนาแบบยั่งยืน (sustainable development)” มีหลักการที่รวมปัจจัยถึง 3 ด้านได้แก่ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งต้องมีความเชื่อมโยง และสัมพันธ์กัน ดังนั้นเมื่อนำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบสวนสาธารณะเป็น “สวนสาธารณะแบบยั่งยืน (sustainable park)” จึงเป็นการเพิ่มศักยภาพสวนสาธารณะทางด้าน สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในสังคมให้เพิ่มมากขึ้นภายใต้ บริบทเมืองที่สวนสาธารณะนั้น ๆ ตั้งอยู่ บริบทเมืองในการวิจัยครั้งนี้ คือ กรุงเทพมหานคร เมืองหลวง ที่กำลังประสบปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นมลพิษทางด้านอากาศ น้ำท่วม สาธารณภัย ต่าง ๆ รวมถึงความขาดแคลนพื้นที่สีเขียวในการลดมลภาวะและลดความเครียดจากสภาพแออัด ในการอยู่อาศัย อันเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรในเมือง

ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์ คือ 1) ศึกษารวบรวมลักษณะทางกายภาพ ลักษณะสังคม ลักษณะการบริหารจัดการ และลักษณะเศรษฐกิจของสวนสาธารณะใน กรุงเทพมหานคร รวมถึงการจัดประเภทของสวนสาธารณะ 2) ศึกษาลักษณะกิจกรรมกับการใช้พื้นที่ ของผู้ใช้งานที่เกิดขึ้นในสวนสาธารณะแต่ละประเภทในกรุงเทพมหานคร เพื่อหาแนวโน้มกิจกรรมที่ เกิดขึ้นในปัจจุบัน 3) ศึกษาแนวคิดสวนสาธารณะแบบยั่งยืนทางด้านลักษณะทางกายภาพ กิจกรรม และลักษณะการบริหารจัดการ รวมถึงแนวทางในการออกแบบสวนสาธารณะแบบยั่งยืน ภายใต้บริบทพื้นที่ว่างเว้นจากการใช้งาน (brownfields) เพื่อนำมาประยุกต์ในการออกแบบ สวนสาธารณะแบบยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร 4) สรุปแนวทางการออกแบบและพัฒนา สวนสาธารณะแบบยั่งยืนในกรุงเทพมหานคร 5) นำผลสรุปที่ได้มาออกแบบสวนสาธารณะแบบยั่งยืน ในพื้นที่ว่างเว้นจากการใช้งาน ในที่นี้คือ พื้นที่โรงงานยาสูบเพื่อเสนอแนะรูปแบบสวนสาธารณะ แบบยั่งยืนภายใต้พื้นที่ว่างเว้นจากการใช้งาน โดยที่มีประสิทธิภาพและศักยภาพที่ยั่งยืนตอบรับ กับชุมชนและเมือง โดยศึกษาจากการสำรวจ การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ การใช้แบบสอบถาม ทศนคติผู้ใช้งานสวนสาธารณะ และจากกรณีศึกษา

จากการวิจัยสวนสาธารณะในกรุงเทพมหานคร พบว่า แบ่งเป็น 5 ประเภทตามขนาด ที่ตั้ง การเข้าถึง และลักษณะองค์ประกอบภายในของสวนสาธารณะ ได้แก่ สวนระดับละแวกบ้าน สวนระดับชุมชน สวนระดับย่าน สวนระดับเมือง และสวนระดับภูมิภาค กิจกรรมและการใช้พื้นที่ ภายในสวนในแต่ละประเภทรองรับกิจกรรมหลักที่เหมือนกัน ได้แก่ กิจกรรมผ่อนคลาย เช่น นั่งเล่น

เดินเล่น ชมวิว อ่านหนังสือ เป็นต้น และกิจกรรมออกแรง เช่น วิ่ง เต้นแอโรบิก เป็นต้น การใช้งานพื้นที่ของสวนระดับละแวกบ้าน มีการออกแบบพื้นที่หนึ่ง ๆ ให้สามารถใช้งานได้หลายอย่าง มีความยืดหยุ่นอันเนื่องมาจากมีขนาดพื้นที่ไม่มาก ส่วนการใช้งานพื้นที่ของสวนระดับชุมชน พบว่าส่วนมากตั้งอยู่ในเขตชุมชนเมืองที่สามารถเข้าถึงง่าย รวมถึงมีขนาดกำลังพอดีที่รองรับกิจกรรมออกแรงและผ่อนคลายสอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้งาน ทำให้พื้นที่ในสวนมีการใช้งานที่หนาแน่น ส่วนการใช้พื้นที่ของสวนระดับเมือง ซึ่งมีพื้นที่ใช้สอยค่อนข้างมาก และผู้ใช้งานใช้เวลาอยู่ในสวนเป็นเวลานาน ดังนั้น การใช้พื้นที่จึงมีความหลากหลาย เพื่อรองรับกิจกรรมที่แตกต่างกัน และมีพื้นที่ซึ่งส่งเสริมกิจกรรม เพื่อการเรียนรู้ การพบปะกันของคนในชุมชน เช่น ห้องสมุด ศูนย์กีฬา ศูนย์เยาวชนนันทนาการต่าง ๆ เป็นต้น

ส่วนแนวทางการออกแบบและพัฒนาสวนสาธารณะแบบยั่งยืนในกรุงเทพมหานครพบว่า การออกแบบควรสัมพันธ์กับบริบทที่สวนสาธารณะนั้น ๆ ตั้งอยู่ การใช้ลักษณะองค์ประกอบย่อยทางกายภาพควรมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า และไม่สิ้นเปลืองในการดูแลรักษา ได้แก่ พืชพรรณท้องถิ่น (native plant) การใช้พื้นที่ชุ่มน้ำ (wet land) วัสดุธรรมชาติหรือวัสดุสังเคราะห์ซึ่งไม่ก่อให้เกิดมลพิษ และมีพื้นผิวอุทกซึมผ่านได้ เพื่อการรักษาน้ำใต้ดิน การปรับปรุงอาคารหรือโครงสร้างเก่าภายในสวนมาใช้งานใหม่ การใช้รีไซเคิลวัสดุต่าง ๆ เพื่อนำมาทำปู รวมถึงการบูรณาการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อช่วยในการประหยัดทรัพยากรธรรมชาติ ควรมีการจัดพื้นที่ใช้สอยสำหรับรองรับกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้คุณค่าธรรมชาติ ความเป็นมาของพื้นที่ กิจกรรมผ่อนคลาย และการออกกำลังกายทั่วไปที่สอดคล้องกับบริบทเมือง การบริหารจัดการที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีแนวทางในการออกแบบสวนสาธารณะแบบยั่งยืนภายใต้บริบทพื้นที่ว่างเว้นจากการใช้งาน คือ การสงวนรักษา การปรับปรุง การบำบัดสภาพแวดล้อมเดิม และการสร้างสรรค์ใหม่

ส่วนการออกแบบสวนสาธารณะแบบยั่งยืนในพื้นที่โรงงานยาสูบนั้น โดยพื้นที่ดังกล่าวมีแผนพัฒนาในการสร้างโครงการสวนเบญจกิตติส่วนที่สองซึ่งขยายจากโครงการสวนเบญจกิตติในส่วนแรกซึ่งปัจจุบันได้เปิดให้บริการแล้ว ผู้วิจัยจึงนำผลการสรุปแนวทางการออกแบบและพัฒนาสวนสาธารณะแบบยั่งยืนภายใต้บริบทพื้นที่ว่างเว้นจากการใช้งานในกรุงเทพมหานคร รวมถึงการวิเคราะห์พื้นที่โรงงานยาสูบมาใช้ในการออกแบบ เมื่อนำผลงานออกแบบมาประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง พบว่าโครงการสวนเบญจกิตติส่วนที่สองมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้งานและบรรลุเป้าหมายของโครงการ